

**JERE JAREB, *POLA STOLJEĆA HRVATSKE POLITIKE 1895. – 1945.*
(HALF CENTURY OF CROATIAN POLITICS 1895 – 1945), INSTITUT ZA
SUVREMENU POVIJEST, ZAGREB, 1995.⁹³⁴**

Čini mi se da je ovaj hrvatski državotvorni pravac bio svojstven cjelokupnoj hrvatskoj mladeži formiranoj 1929.-1941., bilo da se ona organizirala i djelovala u ustaškim, HSS-ovačkim ili komunističkim redovima. Ova orijentacija hrvatske mladeži isto je tako svojstvena generaciji formiranoj za vrijeme rata, a svi glasovi govore i o onoj koja se formirala pod Titovom diktaturom od 1945. do danas. Možda je ovoj posljednjoj pao u dužnost zadatak, da programatski poveže ideju samostalne hrvatske države s idejom parlamentarne demokracije, socijalno i ekonomski progresivne, kulturno slobodarski orijentirane i vjerski tolerantne (J. Jareb, 1960.)

Knjiga *Pola stoljeća hrvatske politike*, hrvatskog povjesničara u emigraciji Jere Jareba prvi je put objavljena 1960. godine u Buenos Airesu i odmah je izazvala izuzetnu pažnju zbog nadahnute, polemičke i slojevite analize hrvatske političke povijesti i ključnih osoba koje su je provodile u razdoblju između 1929. i 1945. godine. Javnost u Hrvatskoj se, nažalost tek 1995. godine ima priliku susresti s Jarebovom studijom u izdanju Biblioteke Hrvatska povjesnica – Pretisci. Knjiga u hrvatskom izdanju nosi i podnaslov – *Povodom Mačekove biografije*.

Kako je dr. Vladko Maček nakon ubojstva Stjepana Radića, osnivača i predsjednika Hrvatske seljačke stranke, preuzeo njezino vodstvo i značajno obilježio hrvatsku političku scenu 30-ih godina sve do početka Drugog svjetskog rata, Jareb se bavi (između ostalog) svojevrsnom rekontekstualizacijom Mačekovog političkog djelovanja. Nakana je pružiti objektivno i

⁹³⁴ Uredništvo *Zbornika Janković* pristalo je uvrstiti ovaj prikaz knjige povjesničara i publicista Jere Jareba (1922.-2017.) iako je ona prvi put izašla u Buenos Airesu 1960. godine, dakle pred više od 60 godina. Tada 1960. u Jugoslaviji ta je knjiga prešućena (kao knjiga hrvatskog političkog emigranta poslije Drugog svjetskog rata) iako je imala značajni potencijal i dala je donekle na znanstveni način prvu sintezu hrvatske povijesti od 1895. do 1945. godine (doduše u nekim dijelovima tendenciozno). Ipak su je neki povjesničari u Hrvatskoj (Jugoslaviji) koristili poput Bogdana Krizmana i dr. Do pretiska knjige na hrvatskom tržištu je došlo tek 1995. te je tada objavljeno nekoliko prikaza te knjige. U jednom od prikaza, odnosno njenog pretiska, povjesničar Hrvoje Matković je zapisao: „Kao pretisak prvog izdanja knjiga donosi neizmijenjeni tekst objavljen pred trideset i pet godina. Premda se radi o tekstu nastalom prije tri i pol desetljeća, izdavač je s mnogo razloga prosudio da s Jarebovom knjigom treba upoznati širi krug čitatelja u domovini, jer su njezino emigrantsko izdanje uspjeli dobiti samo rijetki pojedinci, uglavnom povjesničari, koji su – unatoč embargu bivšeg režima – na razne načine do nje ipak došli.” (Hrvoje Matković, Jere, JAREB, *Pola stoljeća hrvatske politike 1895.-1945.*, Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995., 180 str., *Časopis za suvremenu povijest*, br. 2., 1995., 363.). *Napomena uredništva*.

kritičko stajalište o jednoj impresivnoj političkoj karijeri u složenim povijesnim vremenima, bez umanjivanja njegova značaja. Dajući generalnu ocjenu Mačekovih memoara objavljenih u emigraciji na engleskom jeziku – *In the Struggle for Freedom (U borbi za slobodu)*, Jareb smatra kako je Maček uspio dati „upravo odličan pregled hrvatske povijesti”, obuhvativši sve najvažnije detalje koji prvenstveno međunarodnoj javnosti daju „osnovnu sliku našeg narodnog i državnog razvitka”.

Osim toga, Jareb smatra kako je povijesnoj znanosti nakon Drugog svjetskog rata uskraćeno obilje relevantnih izvora zbog jasne namjere jugoslavenskih komunističkih vlasti da svoju vladavinu učvrste vlastitom i nepotpunom interpretacijom povijesnih zbivanja. U osvrtu na razdoblje uspostave Nezavisne Države Hrvatske (1941.-1945.), ukazuje kako neovisnim istraživačima ne stoje na raspolaganju dokumenti zaplijenjeni nakon pada NDH koji su sustavno uništavani ili prebacivani u Beograd u tamošnje arhivske institucije te se koriste selektivno ili su potpuno skriveni. Isto tako, mišljenja je kako bi sve relevantne osobe koje su preživjele to razdoblje, a nalaze se u emigraciji, trebale pisati svoja sjećanja na događaje i ljude, čak i ukoliko takva memoaristika ne bi bila namijenjena javnom objavljivanju, njezino pohranjivanje u arhivima i naknadno proučavanje bilo bi nadasve korisno. Međutim, valja istaknuti kako ove opaske ne treba razumijevati na način kako Jareb sugerira kako bi se uz pomoć tih dokumenata povijest tog razdoblja mogla značajno reinterpretirati. Riječ je jednostavno o zahtjevu za poštenim znanstvenim upotpunjavanjem slike jednog teškog i mučnog razdoblja povijesti hrvatskog naroda u vremenu kada je uspio ostvariti dugo iščekivanu državnost uz sve posljedice koje su slijedile iz takvog razvoja događaja. Republika Hrvatska svu spomenutu dokumentaciju drži predmetom procesa sukcesije bivše SFRJ, no još uvijek, koliko je poznato građa nije dostupna povjesničarima.

Knjiga *Pola stoljeća hrvatske politike 1895.-1945.*, podijeljena je u osam poglavlja; O Mačekovoj autobiografiji (kraći osvrt), Hrvatska politika 1895. do 1918., Hrvatska politika 1919. do 1928., Hrvatska politika 1929. do 1941., Deseti travnja 1941. (kraći osvrt), Hrvatska politika 1941. do 1945., Hrvatska politika nakon 1945., Zaključak o Mačekovoj autobiografiji (kratki osvrt). Opsežnu bibliografiju koju Jareb naziva „prvim korakom prema jednoj konačnoj bibliografiji hrvatske povijesti od 1895. do danas” podijelio je u tri dijela: knjige i brošure, članci i periodična izdanja.

Jarebova ključna teza glasi: „Jugoslavenstvo je najveća politička zabluda devetnaestog i dvadesetog stoljeća”, a nastojanje uspostave nacionalnog suvereniteta trajna i neostvarena želja svih politika toga razdoblja, no ključni protagonisti su se razlikovali prema načinu i shvaćanju kako ostvariti taj cilj te su mu bili nadomak uz više ili manje uspjeha. Kao temeljnu zapreku ostvarenja hrvatske intelektualne romantičarske ideje južnoslavenskog jedinstva vidi u „srpskom odbijanju jugoslavenstva, počevši od Ilije Garašanina, Vuka Karadžića do Nikole Pašića”. Karakter takva odbijanja bio je toliko naglašen i očit da je čak i Josip Juraj Strossmayer koji je

kroz pola stoljeća glavni hrvatski predstavnik jugoslavenstva znao uočavati protuhrvatsku politiku Beograda te je o tome razmjenjivao mišljenja s hrvatskim povjesničarom Franjom Račkim. Jareb tako citira jedno Strossmayerovo pismo Račkom u kojem između ostalog navodi: „Srbi su nam krvavi neprijatelji”. Sam Rački je, pišući o okolnostima nakon srpsko-bugarskog rata 1885. (*Zablude srpske politike*) promišljao kakva bi trebala biti srpska politika ustvrdivši kako „...Svako od ovih plemena imade jedno drugoga prava štovati. Svako je njih stvorilo posebnu državnu osebinu; od pamtivjeka imade uz srpsku i bugarsku i hrvatska država. Srbi moraju u interesu i svojem i skupnosti računati s ovom historijskom činjenicom”. Jareb zaključuje kako su unatoč kritičnosti spram srpske politike i jasnoj spoznaji o hrvatskoj nacionalnoj posebnosti, tadašnji najznačajniji zagovaratelji jugoslavenstva ipak ostali na tim pozicijama.

Nadalje, pokazuje kako u hrvatskoj politici kritička oštrica spram jugoslavenstva postupno slabi, a ideologija zasnovana na narodnom jedinstvu u konačnici dovodi do stvaranja zajedničke države Srba, Hrvata i Slovenaca. Kako ističe, početkom 20. stoljeća na hrvatsku političku scenu stižu nove političke snage koje sve bez izuzetka prihvaćaju „fikciju narodnog jedinstva Hrvata i Srba”, mišljenje koje je rašireno kako među liberalima, tako i među klerikalcima i socijalistima. „Ona je jednako kod kuće i kod katoličkog pokreta, i kod napredne i kod socijalističke stranke. Njoj se nije otela ni Seljačka stranka, nego ju je i ona prihvatila”.

Nakon stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca Jareb posebno naglašava ulogu braće Radić i Hrvatske republikanske seljačke stranke koja u razdoblju od prosinca 1918. do prvih izbora u studenom 1920. godine, uz obnovljenu Hrvatsku stranku prava postaje najviše proganjana stranka. Osim Radićevog ispravnog razumijevanja politike novoga doba u kojemu aktivnu ulogu mogu imati samo dobro educirani pojedinci, Jareb objašnjava njegovu ključnu dilemu kao duh toga vremena. Naime, Radić je svjestan međunarodno priznate nove države SHS kojoj se sve više suprotstavlja težnja većine hrvatskog naroda za vlastitom državom. U tome vidi iznimnu političku vještinu Stjepana Radića koji je u takvim složenim okolnostima uspijevao artikulirati politiku koja se oslanjala na volju naroda, ali i uvažavala realne političke okolnosti, odnosno posjedovao je senzibilitet za svojevrsnu ravnotežu između suprotstavljenih političkih silnica. Kao dinamična osoba Radić neprestano mijenja i dograđuje svoje ideje, pa prelazi put od podunavske konfederacije do južnoslavenske konfederacije s mogućnošću priključenja Bugarske dok ga razočaranje u srpske političare nije vratilo na poziciju posve samostalne hrvatske države. U osobnim Radićevim dilemama Jareb vidi smisao dinamike hrvatske politike od 1919. do 1928. godine i zapravo dolazi do ključnog pitanja – nije li Stjepan Radić mogao voditi borbu s Beogradom na bolji i uspješniji način? Autor brani stajalište kako se u tom smislu nije moglo ništa bolje napraviti. S obzirom na izražene centralističke tendencije kralja Aleksandra i srpskih političara i spremnost da povlašteni položaj brane svim silama pokazuje kako Beograd nije htio Hrvate za ravnopravne partnere. „Nikakva hrvatska politika na toj činjenici ne bi nešto bitno mogla izmijeniti. U srbijanskim rukama bila je sila i vlast, i

oni su mogli odbiti ili predložiti svaku državnu reformu.” Nacionalnu dilemu ovog desetljeća Jareb izražava alternativom: „ili će država biti zajednički hrvatsko-srpski podhvata, ili je neće biti”.

Nakon Radićevog ubojstva u Beogradu i diktature koju uvodi kralj Aleksandar, Jareb označava početak novog razdoblja hrvatske politike, vrijeme u kojem dolazi do potpunog odbacivanja ideje o jugoslavenskoj državi. U ovom poglavlju svoju analizu Jareb temelji na dvije važne činjenice: 1.) stasavanje hrvatske, mahom revolucionarno orijentirane mladeži, prvenstveno studentske, ali i radničke i seljačke. Oni su se spremni aktivno boriti protiv Jugoslavije, ali naglašavaju i svoj pozitivni program stvaranja samostalne hrvatske države i 2.) stvaranje revolucionarne hrvatske emigracije, isprva heterogene i neoblikovane, okupljene od 1930. pod ustaškim imenom i vodstvom dr. Ante Pavelića. Jareb smatra kako je dominantna karakteristika ovih organizacija beskompromisna, revolucionarna borba za obnovu samostalne hrvatske države dok djelomičnu profašističku orijentaciju koja se javlja nakon 1935. godine treba tumačiti kao posljedicu vanjskopolitičkih okolnosti i zablude o izgledima da se uz Hitlerovu protuversajsku politiku razbije Jugoslavija i obnovi samostalna hrvatska država. Autor ističe kako je manjina zazivala fašističko, diktatorsko uređenje buduće države. Argumentirajući ovu tezu Jareb se, između ostalog, poziva na Mačekova razmišljanja koje je zabilježio Bogdan Radica koncem 1955. godine, kada Maček, svakako uz potporu vremenske distance, kaže kako fašizma i nacizma nije bilo među hrvatskom inteligencijom. Maček u tom razgovoru odvajava frankovštinu od ustaštva jer su frankovci bili hrvatski šovinisti, malograđani koji su Srbe smatrali jedinim neprijateljima i uzrokom svih nevolja, međutim, njihov šovinizam se „izživljavao u plamenim govorima, dok je ustaštvo, kao i četništvo plod naše balkanske nekulture”.

Ipak, Jareb ocjenjuje pogrešnim Mačekovo poistovjećivanje „frankovaca”, Hrvatske stranke prava i pripadnike ustaškog pokreta. To je ujedno i jedna od značajnijih zamjerki na dijelove Mačekove biografije. Ističe kako Maček ignorira činjenicu da su se ustaškom pokretu priklanjali članovi svih hrvatskih stranaka koji su pripadali svim kategorijama stanovništva. Osim toga, Jareb je mišljenja kako ni vodstvo dr. Ante Pavelića nije bilo dobro za razvoj ustaškog pokreta budući da se politički izgradio kao pravaš i previše je opteretio pokret stranačkom vokacijom bez sposobnosti da unutar jedne takve političke formacije pomiri različite ideologije i interese. U uvodu u nešto kritičniji odnos Mačekovog djelovanja Jareb prethodno analizira političke prilike od 1929. do 1941. godine, razdoblje koje opet dijeli od 1929. do atentata na kralja Aleksandra i nakon tog događaja do Simovićevog puča, njegove desetodnevne vladavine, nakon čega Jugoslavija zapravo prestaje postojati.

Razdoblje do Aleksandrovog ubojstva obilježeno je njegovom diktaturom i potpunom koncentracijom moći u svojim rukama, što ponovno hrvatsku političku opciju stavlja u vrlo težak položaj. Jareb se osvrće na dvije Mačekove audijencije kod kralja početkom siječnja 1929. godine. Maček je pokušavao unijeti nešto razboritosti u politički život, pa je razgovore vodio

koncilijantno, smatrajući kako je riječ o državnoj krizi, a ne samo vladinoj, zazivao je nove izbore i teritorijalno preuređenje države. Mačekov plan sastojao se od uspostave sedam federalnih jedinica (Slovenija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Vojvodina, Srbija i Makedonija), koje bi imale svoje vlade i parlamente, međutim svaki zakon trebao bi proći kraljevu autorizaciju. Zagovarao je i formiranje nepolitičke vlade stručnjaka koja bi naposljetku provela reorganizaciju države. Međutim, unatoč tomu što je Aleksandar dao obećanje kako će raditi na tome da „zadovolji Hrvate” i Mačekovom zadovoljstvu zbog takvog ishoda razgovora, Jareb iznosi uvjerenje kako kralj uopće nije ozbiljno shvatio hrvatske sugestije i samo dan kasnije uvodi diktaturu. Jareb naglašava kako je u ovom slučaju Mačkova procjena kraljevih namjera bila potpuno pogrešna.

Na ovom mjestu otvara izuzetno zanimljivo i nedovoljno razjašnjeno pitanje Mačekovog odnosa prema hrvatskoj emigraciji i njihovim revolucionarnim idejama, odnosno kako kaže, Maček u svojim memoarima ništa ne govori, premda u poslijeratnim emigrantskim krugovima bliskih Mačeku, postoje svjedočanstva o tome kako je on razmišljao i bio spreman na revolucionarnu akciju prema Beogradu. Naime, neke sugestije o pokretanju oružane pobune protiv Beograda, Maček je rezolutno odbio i zabranio, međutim kako je diktatura uzimala maha, predomislio se i svojim povjerljivim stranačkim suradnicima predlagao dizanje ustanka. Jareb ovu Mačekovu epizodu navodi kao nešto što zahtijeva detaljnije istraživanje, budući da se sve ove tvrdnje temelje na osobnim svjedočanstvima i ne mogu se historiografski potkrijepiti, a riječ je zapravo o jedinom slučaju u kojem je Maček bio spreman na oružanu akciju kako bi se prisililo Aleksandra na političke ustupke prema Hrvatskoj.

No, bez obzira na vjerodostojnost svjedočanstava, činjenica je kako se Maček tijekom diktature dva puta našao u zatvoru te je hrvatska politika bila uglavnom koncentrirana na njegovo oslobađanje i dozvolu za nesmetano djelovanje, što je na kraju i postignuto, a sam Aleksandar je neposredno pred posjet Francuskoj ponovno (prema Meštrovićevim navodima koje Jareb citira) obećao kako će poboljšati položaj Hrvatske, preustroj države i više političke autonomije federalnim jedinicama što je podrazumijevalo vlastite parlamente. No, Jareb i na ovom mjestu smatra kako nisu dovoljno istražene okolnosti oko Aleksandrovih namjera, odnosno jesu li i ova obećanja bila lažna poput onih iz 1929. i bi li kralj doista, da nije ubijen to i proveo. Jareb isto tako iznosi stajalište kako same okolnosti atentata nisu do kraja rasvijetljene i postavlja intrigantno pitanje, je li Aleksandrovo „istupanje u masonske organizacije” bilo uzrokom neshvatljivo lošeg osiguranja.

Taj događaj, ujedno je značio i novo poglavlje u hrvatskoj politici, kao i u Mačekovom djelovanju koji se sada potpuno posvetio reorganizaciji stranke. No, Jareb ukazuje na činjenicu da je u tom razdoblju HSS postala toliko dominantna i organizacijski vitalna da je gotovo cjelokupni politički život bio prožet njezinim aktivnostima. Smatra kako taj fenomen ima dvojaki karakter; jedna stranka ma koliko god bila privržena borbi za ostvarivanje demokratskog po-

retka i u službi svoga naroda, svojom dominacijom dovodi do tendencija posvemašnje kontrole. Jareb tvrdi kako se ta „totalitaristička nota još više pojačala u eri Banovine Hrvatske”. Uzrok tome vidi u srpskoj diktaturi, što konstatira s pozicije razumijevanja, a ne opravdavanja. O tom razdoblju piše kao o vremenu hrvatske političke i društvene monolitnosti koja se manifestirala djelovanjem jedne stranke koja ima pod kontrolom cjelokupni život u Hrvatskoj dok se drugi vid te monolitnosti izražavao u revolucionarnoj ustaškoj organizaciji koja je djelovala u iseljenuštvu. Jareb se priklanja onim razmišljanjima koja tvrde kako se zapravo može govoriti o dva različita puta koja vode prema jednom cilju.

Završavajući razmatranja o tom razdoblju i kraju Mačekovog političkog djelovanja neposredno pred proglašenje Nezavisne Države Hrvatske 10. travnja 1941. godine Jareb ima potrebu u jednom poglavlju dati zaključnu opasku o zapravo impresivnoj političkoj karijeri. Uzimajući u obzir sve okolnosti, drži kako djelovanje u spomenutom razdoblju od 1929. do 1941. Mačeka ipak označava kao jugoslavenskog federalista jer „on je htio riješiti hrvatsko pitanje unutar Jugoslavije”. Naime, sve deklaracije koje je potpisivao kao i pregovori sa srpskom oporbom nisu išli dalje od načela na kojima bi se trebao preurediti državni ustroj i procedure kako bi to trebalo napraviti. Za tu ocjenu Jareb se poziva na Zagrebačke punktacije iz studenog 1932., Farkašički sporazum iz listopada 1937. i Beogradsku deklaraciju opozicionih stranaka iz kolovoza 1938. Pritom navodi, „Maček ne iznosi da bi ikada bilo gdje iznio detaljan plan podjele kompetencija između središnje vlade i ostalih federalnih vlada”. Dakle, prema Jarebu, nema sumnje kako je cilj tadašnje Mačekove politike bila federalna Jugoslavija. Međutim, čini se kako Jarebu više smetaju sredstva kojima je Maček to namjeravao ostvariti – tajnim pregovaranjima i oslanjanjem na krunu – „Kruni je jedino iznosio svoje teritorijalne planove i s njome je proveo realne, a ne načelne pregovore”. Kao još jedan argument u prilog Mačekovom federalističkom uvjerenju, autor se poziva na još jedan njegov razgovor s Bogdanom Radicom u kojem je tvrdio kako je sporazum iz 1939. godine bio početak ne samo federalizacije, nego i konfederalizacije Jugoslavije, moguće i ostalog dijela Balkanskog poluotoka, uključivši Bugarsku i Albaniju. Kako ističe Jareb, Mačekova strategija svodila se na očekivanja kako će mu poći za rukom ojačati Banovinu Hrvatsku, proširiti njezine ingerencije, organizirati hrvatsko domobranstvo u sastavu jugoslavenske vojske i tako relativno dobro naoružan dočekati kraj rata. Jareb je uvjeren kako u tom povijesnom trenutku to nije bila realna i ispravna politika. Uspoređuje Mačeka sa Stjepanom Radićem koji je tijekom svoje političke karijere bio prisiljen na brojne taktičke manevre i balansiranja između različitih političkih silnica, no kako kaže, Radićev sljednik nije imao senzibilitet za narodno bilo – „Maček je Radićevu impulzivnu, dinamičku taktiku, koja reagira na svaki pokret narodnog talasanja pretvorio u šutnju i čekanje”.

U predzadnjem poglavlju u kojem se analizira razdoblje od uspostave Nezavisne Države Hrvatske do njezinog sloma i konca Drugog svjetskog rata, nastavlja naglašeno negativno ocjenjivati politiku dr. Ante Pavelića. Jareb zaključuje kako bi se cijeli unutarnji razvoj NDH

drugačije odvijao da je Ustaški pokret već od 1. travnja, kada s radom započinje radio postaja Glavnog ustaškog stana, najavio „jednu poštenu, pravednu i realnu politiku prema srpskoj manjini”. Iznosi uvjerenje da preko 70 posto srpskog stanovništva u to vrijeme pripada seljaštvu i ne ponaša se kao da bi ih se moglo nagovoriti na ustanak protiv hrvatske države ukoliko bi im se jamčio miran život u njihovim selima. Politiku progona prema Srbima Jareb drži pogubnom za ugled Hrvatske u svijetu što je onemogućilo konsolidaciju novostvorene države.

Analizirajući strukturu i funkcioniranje tadašnje vlasti Jareb tvrdi kako ključne institucije, Hrvatska državna vlada i Glavni ustaški stan, kao vrhovna tijela upravne i političke vlasti u državi nisu funkcionirale kao demokratske institucije koje ključne političke smjernice donose raspravljajući već se odluke donose u „četiri oka”. Pavelić je u NDH, koja je postojala i djelovala samo u razdoblju trajanja Drugog svjetskog rata, cjelokupnu vlast koncentrirao u svojim rukama i sve odluke donosio osobno – „on je kroz cijelo vrijeme bio poglavnik Ustaškog pokreta, poglavar hrvatske države, djelomično i predsjednik vlade”.

Osvrćući se na to razdoblje Jareb istupa s tezom kako osovinska politika iz 1941. godine nije morala nužno voditi u konačni raspad da je nakon uspostave nove države vođena realna i trijezna politika, što bi omogućilo da se nakon pada Italije 1943. bez većih potresa provede zaokret u vanjskoj politici. Proglašenje neovisnosti nakon sloma Jugoslavije Jareb ocjenjuje nužnim, međutim vanjska politika nije išla u pravcu nastojanja da se uvjeri velike svjetske sile u ispravnost i legitimnost takve odluke – „trebalo je naglašavati hrvatske ratne ciljeve, isticati hrvatske interese i uspostaviti jednu što samostalniju hrvatsku vanjsku politiku”.

U ovom poglavlju Jareb se osvrće i na previranja u redovima Komunističke partije gdje također postoje napetosti između nacionalne frakcije i jugoslavenskih integralista. Ističe kako je Tito bio svjestan tih dilema te je 1941. u sva najznačajnija partijska tijela Komunističke partije u Hrvatskoj postavio Srbe i Crnogorce.

Zadnje poglavlje u kojem se Jareb bavi hrvatskom politikom nakon 1945. godine, konstatira kako su hrvatski komunisti jedina relevantna snaga koja može artikulirati kakvu-takvu nacionalnu politiku no, unutar saveznih tijela su preslabi i malo zastupljeni ili nedovoljno nacionalno osviješteni. Međutim, komunisti nisu mogli artikulirati nacionalnu politiku, jednostavno zato jer je njihova doktrina bila internacionalna. Komunističko pozivanje na nacionalno bila je obmana kako bi privukli k sebi što veći broj ljudi i time oslabili bilo kakve oblike protivnosti njihovom režimu. Kada je riječ o hrvatskoj politici u emigraciji, Jareb upućuje možda najznačajniju zamjerku dr. Vladku Mačeku i njegovoj političkoj strategiji. Smatra kako je HSS nakon 1945. imao priliku aktivirati se s programom samostalne Hrvatske i povesti cjelokupnu hrvatsku emigraciju u političku borbu za ostvarenje tog cilja. Jareb spočitava Mačeku kako nije razumio (ponovno) duh vremena te je od kraja rata do 1950. vodio sa Srbima pregovore o stvaranju zajedničke platforme. Pozivajući se na pisanje *Glasa kanadskih Srba* iz 1958. godine, piše kako je Maček u tim pregovorima tražio priznanje sporazuma iz 1939., pro-

širenje Banovine Hrvatske na sjeveru s Baranjom i Bačkom (uključujući Suboticu), plebiscit u preostalim dijelovima Bosne i Hercegovine, osnivanje hrvatske vojske, hrvatsku ustavotvornu skupštinu i konfederaciju sa Srbijom.

Pišući *Pola stoljeća hrvatske politike* profesor dr. Jere Jareb u niti jednom trenutku nije imao namjeru svoju studiju tog iznimno složenog razdoblja hrvatske povijesti intonirati kao puku revizionističku polemiku spram „službene” povijesne građe u domovini. Sve svoje teze ostavio je otvorenima za jednu poštenu znanstvenu raspravu na temelju dokumenata i historiografskih podataka. Tamo gdje je smatrao kako su izvori nedostadni, to je naglasio, navode za koje je smatrao faktografski netočnima, samo je ispravljao, uz temeljnu misao kako hrvatska neovisnost nema alternativu u stvaranju preduvjeta za uspostavu demokratskog poretka. Međutim, razumljivo je kako jugoslavenske vlasti do 1990. godine knjigu i djelo Jere Jareba prešućuju i tituliraju kao *emigrantsku neprijateljsku djelatnost*. Hrvatska javnost upoznata je s ovim kapitalnim djelom hrvatske intelektualne emigrantske ostavštine tako da ona danas nema više *auru* historiografskog ekskluziviteta, a pritom nije izgubila na svojoj aktualnosti, posebice kada je riječ o upozorenju kako je hrvatska povijesna znanost tendenciozno uskraćena za mnoštvo relevantnih izvora. Otkako je profesor Jareb upozorio na tu činjenicu, koliko je poznato, stanje se nije značajnije promijenilo, pa bi i ovaj prikaz trebao biti prilog nastojanju da se nastavi s naporima kako bi se ti dokumenti vratili u Hrvatsku na korist istraživačima.

Marin Vlasnović